

VIEŠAS KREIPIMASIS DĖL MOKESČIŲ REFORMOS IR VIEŠŲJŲ PASLAUGŲ FINANSAVIMO

Mes, žemiau pasirašiusios organizacijos, profesinės sąjungos ir mokslininkai, kreipiamės į valstybės vadovus, ragindamos neatidėlioti mokesčių reformos, o pačia reforma siekti dar ambicingesnių tikslų. Esame įsitikinę, kad mokesčių reformos reikia dėl šių esminių priežasčių:

1. Viešųjų paslaugų ir viešojo valdymo finansavimas. Bendras perskirstymas nuo bendro vidaus produkto (BVP) lyginant su kitomis ES valstybėmis yra mažas. 2021 m. duomenimis Lietuva perskirstė nuo BVP 32,3 proc., tuo tarpu ES vidurkis siekė 41,2 proc. Dėl nepakankamo perskirstymo ir mažo biudžeto kenčia viešųjų paslaugų (sveikatos, kultūros, švietimo ir socialinės apsaugos) finansavimas, didelei daliai gyventojų paslaugos yra neprieinamos arba nekokybiškos, o viešąsias paslaugas teikiančių darbuotojų atlyginimai yra itin menki.

Eurostat duomenimis 2020 m. Lietuva socialinei apsaugai skyrė 19,5 proc. nuo BVP, kai ES vidurkis buvo 31,7 proc.

Nepakankamai skiriame ir sveikatos apsaugai - 2021 m. Lietuva Sveikatos apsaugai skyrė 5,9 proc. nuo BVP, kai ES vidurkis buvo 8,1 proc. Dėl nepakankamo sveikatos apsaugos finansavimo, Lietuvos gyventojai priversti už sveikatos paslaugas mokėti iš savo kišenės - 2020 m. Lietuvos gyventojų sveikatos priežiūrai iš savo kišenės sumokėta suma sudarė 28,69 proc. visų šalies išlaidų sveikatos priežiūrai, o ES rodiklis buvo perpus mažesnis – 14,39 proc. nuo visų išlaidų sveikatos priežiūrai.

Nors švietimui skiriamos lėšos Lietuvoje ir siekia ES vidurkį (Eurostato duomenimis), tačiau, atsižvelgiant į mažą bendrą vidaus produktą vienam gyventojui, šios lėšos yra nepakankamos, norint pagerinti ugdymo kokybę, ypač atsižvelgiant į svarbius pokyčius bendrajame ugdyme, susijusius su mokytojų atlyginimų didinimu, augančiu švietimo pagalbos specialistų poreikiu, įtraukiuoju ugdymu, ugdymo turinio atnaujinimu ir kt. Kaimyninės ir švietime išsiskiriančios šalys 2021 m. švietimui skyrė didesnę išlaidų dalį nuo BVP (Eurostat): Estija - 5,9 proc., Latvija – 5,6 proc., Lenkija – 4,9 proc., Švedija – 6,6 proc., Islandija – 7,7 proc., Šveicarija – 5,7 proc.

Nepakankamas finansavimas skiriamas ir aplinkosaugai – 2021 m. Lietuva aplinkos apsaugai skyrė 0,5 proc. nuo BVP, kai ES vidurkis buvo 0,8 proc. Šiam sektoriui svarbios stiprios valstybės institucijos, užtikrinančios ir kontroliuojančios aplinkosauginių priemonių bei reikalavimų įgyvendinimą ir laikymąsi. 2020 m. atliktas Valstybės auditas ataskaitoje „Aplinkos apsaugos ir taršos prevencijos veiklos efektyvumas ir rezultatyvumas“ išryškino esmines problemas, tarp kurių yra ir riboti ištekliai.

2. Tarptautinių organizacijų vertinimai ir nacionaliniai įsipareigojimai. Jau ne vienerius metus tarptautinės organizacijos (EBPO, EK, Pasaulio bankas, JT Tarptautinių Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas) teikia pastabas Lietuvos mokesčių sistemai. Turime komplikuoatą, regresinę sistemą, kuri yra socialiai neteisinga, pilna nepagrįstų lengvatų ir išimčių. Lietuva, siekdama gauti finansavimą iš Europos Komisijos per Europos ekonomikos gaivinimo fondą, įsipareigojo atlikti dvi reikšmingas reformas: mokesčių sistemos ir minimalių pajamų. Šios dvi reformos reikšmingai tarpusavyje susijusios, nes be adekvačios mokestinės sistemos, valstybė nebus pajėgi finansuoti ir minimalių pajamų reformas.

Nacionalinio pažangos plano 2 strateginis tikslas numato “Didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį”, pagal kurį Lietuva įsipareigojo sumažinti skurdo rizikos lygį iki 14 proc. 2030 metais (2025 m. - iki 17 proc.). Pajamų

pasiskirstymo koeficientą Lietuva įsipareigojo sumažinti iki 5,7 kartų 2025 m., o 2030 m. iki 5,0 kartų.

- 3. Skurdo rizika ir pajamų nelygybė.** Su skurdo rizika susiduria kas penktas Lietuvos gyventojas (2022 duomenimis - 20,9 proc.), o situacija iš esmės nesikeičia jau daugelį metų. Šis rodiklis yra vienas prasčiausių Europoje. Taip pat ir pajamų nelygybė Lietuvoje jau ilgą laiką išlieka viena didžiausių ES. 2022 m. 20 proc. pačių turtingiausių ir 20 proc. pačių skurdžiausių žmonių Lietuvoje pajamų lygis skyrėsi 6,39 karto. Tuo tarpu ES vidurkis siekia 4,74 karto (2022 m.). Lietuvos pajamų pasiskirstymo koeficiento dydį S80/20 lenkia tik Latvija ir Bulgarija.
- 4. Socialiai teisingesnė mokesčių sistema.** Mokesčiai turėtų siekti socialinio teisingumo, t.y. priklausyti ne nuo pajamų rūšies, o nuo pajamų dydžio. Mokesčių sistema neturi sudaryti prielaidų mokestiniam arbitražui, kai gaunant pajamas pagal skirtingas veiklos rūšis yra mokami mažesni mokesčiai. Svarbu yra vienodinti skirtingų pajamų rūšių apmokestinimą remiantis pajamų dydžiais, o ne veiklos rūšimis.

Palaikome bendrą mokesčių reformos kryptį, ypač siekiant apjungti visų rūšių pajamas ir vienodinti gyventojų pajamų mokesčio tarifus skirtingoms veikloms. Taip būtų mažinamas mokestinis arbitražas ir siekiama socialiai teisingesnių mokesčių. Tačiau manome, kad būtina įgyvendinti ryžtingesnę reformą, siekiant didesnio viešųjų paslaugų finansavimo. Todėl taip pat siūlome:

- 1. Iš esmės peržiūrėti nepagrįstai didelį kiekį mokestinių lengvatų ir jas naikinti.** 2021 m., pradėjus veikti mokesčių darbo grupei, buvo pristatytos mokestinės išimties su detaliais skaičiavimais, kiek lėšų į biudžetą nėra surenkama dėl konkrečių mokestinių išimčių. Viso svarstytinų lengvatų sudarė 790 milijonų Eurų. Tuo tarpu galutiniame mokesčių reformos pakete lengvatų naikinimas beveik neatsispindi.
- 2. Apjungiant įvairių šaltinių (arba rūšių) apmokestinamąsias pajamas, siūlome grįžti prie aukštesnio tarifo taikymo** jau nuo 120 vidutinio darbo užmokesčio (toliau - VDU), o ne nuo 180 VDU.
- 3. Didinti GPM progresyvumą, įvedant papildomus mokestinius laiptelius.** Remiantis EBPO ir Pasaulio banko siūlymais, raginame įvesti papildomą laiptelį pajamoms, kurios nesiekia 60 VDU. Mokesčių reformos projektas numato GPM tarifo sumažinimą nuo 32 proc. iki 25 proc. gaunantiems didesnes nei 60 VDU pajamas pagal darbo sutartį, o gaunantiems didesnes nei 180 VDU pajamas - GPM tarifo sumažinimą iki 27 proc. Esant šiuo metu galiojančioms Sodros luboms pajamoms nuo 60 VDU, bendra mokestinė našta šios pajamų grupės asmenims mažės. Laikantis socialinio teisingumo principų, raginame nekeisti šiuo metu esamo progresinio tarifo aukštų pajamų apmokestinimui.
- 4. Apmokestinti prabangią nuosavybę ir prabangos prekes.** Lietuvoje surenkama turto mokesčių dalis yra žymiai mažesnė nei Europos Sąjungos (ES) vidurkis: Lietuvoje – 0,3 proc. nuo BVP, kai ES – 2,2 proc. Itin brangią nuosavybę ir prekes, kurios nėra būtinos ar svarbios (pvz., privatūs lėktuvai, jachtos, prabangūs juvelyriniai dirbiniai ir pan.), gali sau leisti įsigyti turtingi žmonės, kurie pagal savo galimybes turėtų prisidėti prie bendrojo gėrio ir didesniais mokesčiais. Didesnio mokesčio prabangiai nuosavybei bei prabangos prekėms įvedimas į biudžetą atneštų daugiau pajamų.
- 5. Labiau kontroliuoti PVM grobstymą ir griežtinti atsakomybę už šešėlinę veiklą.** Lietuva nesurenka apie 25 proc. PVM mokesčio, t.y. per metus biudžeto nepasiekia apie vienas milijardas

eurų. PVM grobstymui užkardyti būtinas kontroliuojančių įstaigų pajėgumų stiprinimas, kontrolė ir baudų didinimas.

Todėl raginame politikus ne tik neatidėlioti mokesčių reformos, bet įgyvendinti ženkliai ambicingesnę reformą, kuri suteiktų galimybę adekvačiam viešųjų paslaugų finansavimui, padėtų įgyvendinti valstybės užsibrėžtus tikslus dėl skurdo rizikos ir pajamų nelygybės mažinimo bei prisidėtų prie viešųjų paslaugų plėtros ir kokybės.

Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas, vienijantis 69 nevyriausybinės organizacijas, veikiančias skurdo ir socialinės atskirties mažinimo srityje, kasmet suteikiančios pagalbą apie 200 000 Lietuvos žmonių
Direktorė Aistė Adomavičienė

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija, vienijanti virš 1050 organizacijų (50 000 narių)
Pirmininkė Inga Ruginienė

Lietuvos negalios organizacijų forumas, vienijantis 16 skėtinių nevyriausybinių negalios organizacijų, atstovaujantis apie 300 000 Lietuvos žmonių su negalia ir jų šeimų narių
Prezidentė Dovilė Juodkaitė

Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Socialinės politikos katedra
Vedėja Prof. dr. Daiva Skučienė

Nacionalinis švietimo NVO tinklas, vienijantis 23 narius
Direktorė Judita Akromienė

Vystomojo bendradarbiavimo platforma, vienijanti 23 nevyriausybinės organizacijas
Vykdančioji direktorė Ugnė Kumparskaitė

Aplinkosaugos koalicija, vienijanti 11 nevyriausybinių organizacijų
Pirmininkė Lina Paškevičiūtė

Lietuvos moterų lobistinė organizacija, vienijanti 43 nevyriausybinės organizacijas
Valdybos pirmininkė dr. Dalia Puidokienė

Lietuvos pacientų organizacijų atstovų taryba, vienijanti 17 pacientų organizacijų
Pirmininkė Vida Augustinienė

Lietuvos žmogaus teisių centras
Direktorė Jūratė Juškaitė

Mokslininkai:

Doc. dr. Rūta Brazienė, VU Filosofijos fakulteto Socialinės politikos katedros dėstytoja

Dr. Nerijus Černiauskas, VU Ekonomikos ir verslo katedros asistentas

Prof. dr. Boguslavas Gruževskis, Lietuvos socialinių mokslų centro direktorius, VU dėstytojas

Prof. dr. Arvydas Guogis, Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo instituto profesorius

Prof. dr. Romas Lazutka, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys

Doc. dr. Rasa Naujanienė, Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinio darbo katedros dėstytoja

Doc. dr. Jekaterina Navickė, VU Filosofijos fakulteto Socialinės politikos katedros dėstytoja

Prof. dr. Laima Okunevičiūtė Neverauskienė, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto vyriausia
mokslo darbuotoja
Doc. dr. Rūta Žiliukaitė, VU Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto
mokslininkė